

ДОКЛАД ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА В БЪЛГАРИЯ ЗА 2020 ГОДИНА

РЕЗЮМЕ

България е конституционна република, която се управлява от свободно избрано еднокамарно Народно събрание. Страната се ръководи от коалиционно правителство начело с министър-председател. Избори за Народно събрание бяха проведени през 2017 г. и Централната избирателна комисия не съобщи за сериозни изборни нарушения. По мнение на международните и местните наблюдатели парламентарните и президентските избори през 2016 г. като цяло са били проведени свободно и честно, но е имало някои нередности.

Министерството на вътрешните работи отговаря за правоприлагането, миграцията и граничния контрол. Държавната агенция „Национална сигурност“, която е на пряко подчинение на министър-председателя, е натоварена с редица отговорности, включително разследването на случаи на корупция и организирана престъпност. Армията обезпечава сигурността на страната срещу външни заплахи, но може да подпомага и охраната на границите. По време на извънредното положение, свързано с пандемията от коронавирус, армията разполагаше с правомощия да привежда в изпълнение мерките и ограниченията срещу COVID-19, но не ги използва. Националната служба за охрана отговаря за сигурността на високопоставените лица и е подчинена на президента. Гражданските власти осъществяваха ефективен контрол над силите за сигурност. Представители на силите за сигурност извършиха някои злоупотреби.

Съществените случаи, свързани с нарушения на правата на човека, включваха: упражняване на насилие от страна на полицията; произволни арести; сериозни проблеми с независимостта на съдебната власт; ограничения върху свободата на изразяване, включително цензура на медиите и насилие и заплахи за насилие над журналисти, както и корпоративен и политически натиск върху медиите; принудително връщане на бежанци и лица, търсещи убежище; тежки прояви на корупция; престъпления, свързани с насилие и заплахи за насилие над ромите; насилие над деца; както и престъпления, свързани с насилие и заплахи за насилие, насочени срещу лесбийки, гей, бисексуални и транссексуални лица.

Властите предприемаха стъпки за съдебно преследване и наказване на служители, които са извършили нарушения на правата на човека, но действията на държавата бяха недостатъчни и безнаказаността беше проблем.

БЪЛГАРИЯ

Раздел 1. Зачитане на личната неприкосновеност, включително недопускане на:

а. Произволно или незаконно отнемане на човешки живот, както и други убийства по политически причини

Нямаше сигнали, че държавата или нейни служители са извършили произволни убийства или незаконно отнемане на човешки живот. Военните следователи и прокурори в три териториални прокуратури се занимават с разследването на убийства, извършени от военни служители; разследващите полицаи, следователите и прокурорите разследват убийства, в които са замесени други сили за сигурност.

б. Безследно изчезване

Нямаше сведения за изчезнали лица след намеса на държавни структури.

в. Изтезания или други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание

Конституцията и законите забраняват подобни практики, но имаше сигнали за длъжностни лица, проявили насилствено и унижително отношение. Например, на 10 юли полицията нанесе побой и е задържа Димитър Педев за хулиганство по време на антиправителствени протести в София с твърдения, че той е провокирал служителите на реда. Педев, според когото той е бил просто минувач, а не участник в протестите, се почувствал зле в ареста и е бил преместен в болница, където майка му го заварва “с хематом и мозъчно сътресение, като дори и краката му са били оковани за болничното легло.” Неправителствени организации твърдяха, че администрацията на затвора е държала Педев окован с белезници за леглото в продължение на повече от два дни, докато лекарите са лекували нараняванията му. Към м. декември органите извършваха вътрешна проверка.

През м. февруари, според твърденията на 30-годишния Николай Илков, полицаи в София спрели колата му, проверили документите му, наарали го да даде проба за алкохол и наркотици и претърсили автомобила му за оръжия и наркотици. Илков преминал проверките, но отказал да влезе в патрулния автомобил за претърсване на бельото и чорапите му. Патрулиращите полицаи определили отказа му като агресия идокато трима от полицаите го държали,

БЪЛГАРИЯ

друг му нанесъл побой, вследствие на което той получил кръвоизлив на едното око и счупен зъб. Към м. декември полицията в София водеше вътрешно разследване по случая.

Според неправителствената организация Български хелзинкски комитет (БХК), в затворите и местата за задържане е имало полицейско насилие, което е останало ненаказано. БХК цитира статистика от прокуратурата, предоставена по съдебен ред, която сочи, че през 2019 г. прокуратурата е разследвала 78 образувани дела за полицейско насилие, приключила е 67 дела и е провела 13 разследвания, приключили без наказателно преследване, обвинителен акт и присъда. Според БХК физическото малтретиране на задържани лица от полицията е било широко разпространено и в прекомерна степен е засегнало заподозрените от ромски произход. Повечето случаи не бяха отразени в статистиката поради факта, че жертвите често не подават сигнали, тъй като смятат за безсмислено да съобщават за злоупотребите.

През м. септември главният прокурор докладва пред Народното събрание, че по 15 случая за полицейско насилие се води разследване.

Условия в затворите и местата за лишаване от свобода

Условията в затворите и местата за задържане като цяло бяха незадоволителни. Имаше сигнали за пренаселеност в някои от местата за лишаване от свобода, за насилие между затворниците, корупция сред затворническите служители и неподходящи санитарни, битови и медицински условия.

Материални условия: През м. февруари омбудсманът препоръча закриването на две общежития – “Керамична фабрика” към затвора във Враца и Кремиковци до София, както и на Централния софийски затвор, поради това, че “материално-битовите условия са много лоши – има пренаселеност, проблеми с хигиената, хлебарки и дървеници.” БХК и омбудсманът установиха и някои допълнителни проблеми, включително пренаселеност, недостатъчен достъп до медицинско обслужване или неговото ниско качество там, където е налице, отказ на достъп до образование и неоснователно използване на белезници в местата за задържане и в болниците.

От БХК съобщиха за изключително лоши условия в пренаселения център за задържане в Габрово, “последният затвор-подземие”, който е разположен под приземното ниво, с недостатъчен достъп на дневна светлина, без вентилация, при ниска хигиена, без санитарни помещения в килиите и

БЪЛГАРИЯ

ограничено открито пространство. През м. юни Министерството на правосъдието информира БХК относно решението на правителството за закриване на центъра за задържане в Габрово и преместването му в нова сграда, която се преустройва за такова предназначение.

През м. май БХК настоя Висшият съдебен съвет да включи жалбите на затворници за налагане на изолация, изтезания и унижително отношение в списъка на делата, които съдилищата могат да разглеждат “по спешност” в условията на извънредно положение поради COVID-19. През м. април БХК съобщи, че обвиняеми, които са задържани в Централния софийски затвор, са се оплакали от “липса на системни и цялостни предпазни мерки” във връзка със заплахата от COVID-19. Жалбоподателите твърдят, че властите на затвора са събрали на едно място лицата, задържани преди и след обявяването на пандемията и не са приложили защитни и хигиенни мерки. БХК заяви, че медицинският персонал не известява прокуратурата за всички случаи на насилие срещу затворници от страна на надзирателския персонал. Към м. декември, според администрацията на затвора имаше 34 случая на затворници и задържани, заразени с COVID-19, включително 18 хоспитализирани и един смъртен случай.

През м. януари омбудсманът съобщи за 24 смъртни случая в дом за лица с деменция в село Горско Косово. Омбудсманът установи, че пренаселеността и незадоволителните санитарни условия в дома са траен проблем. Министерството на труда и социалната политика извърши проверка в дома, установи лошите условия и преустанови настаняването на нови обитатели, но не откри никакви нарушения от страна на персонала.

Омбудсманът установи “изключително лоши условия” в държавните психиатрични болници, включително пренаселеност, незадоволителни материални-битови условия, оскъдна храна и липса на подобаващи грижи. През м. декември Комитетът на Съвета на Европа за предотвратяване на изтезанията (КПИ) съобщи за “крайно недостатъчно” обезпечаване с персонал на психиатричните болници и наличие на продължаващо физическо малтретиране на пациенти от страна на персонала (шамари, блъскане, удари с юмруци, ритници и удари с пръчка). КПИ изрази “сериозна загриженост относно използването на ограничителни средства в психиатричните болници”, включително метални вериги на китките и глезените, заключени с катинар за неограничено време.

По закон се предвижда създаване на центрове от затворен тип или обособяване на затворени участъци в приемните центрове за бежанци с цел да се наложи ограничителен режим и изолация на мигранти, които нарушават реда.

БЪЛГАРИЯ

Администрация: Властите предприемаха разследвания по твърдения за грубо физическо отношение. Според КПИ администрацията на затворите страда от тежка корупция, както и дефицит на медицински персонал. БХК и омбудсманът също установиха проблеми с нарушаването на неприкосновеността на личната кореспонденция и корупцията в затворите. В противоречие със закона има наредби, които разрешават нощни претърсвания на спалните помещения за неразрешени вещи, като омбудсманът разкритикува администрацията на затвора за провеждането на такива претърсвания. През м. декември законът беше изменен, така че да се ограничи правото на затворниците да обжалват административни актове като наказания или преместване. Понастоящем тези жалби са ограничени до местните административни съдилища и не могат да стигнат до Върховния административен съд. Омбудсманът и юристи изразиха опасения, че новите разпоредби ограничават правото на затворниците на достъп до правосъдие, пораждаят противоречива съдебна практика и поставят гражданите в неравностойно положение пред закона.

През м. март БХК разкритикува правителственото решение за отмяна на свижданията в затворите, докато трае извънредното положение, свързано с пандемията от коронавирус (от 13 март до 13 май), като подчерта, че властите са могли да проявят гъвкавост, вместо да наложат повсеместна забрана, тъй като две трети от свижданията в затвора протичат през преградна стена, без физически контакт. Властите възстановиха свижданията след 13 май, когато извънредното положение беше прекратено.

Правозащитни активисти обвиниха затворническата администрация, че е конфискувала заявления за членство в Българското затворническо сдружение (НПО, учредена от затворници с цел да отстоява правата на затворниците), както и че налага наказания и издевателства физически над нейните членове. НПО се оплакаха, че администрацията на затвора им е отказвала сътрудничество, ако имат каквато и да е връзка с Българското затворническо сдружение.

Независимо наблюдение: Правителството разрешаваше извършването на независимо наблюдение на затворите от страна на независими неправителствени наблюдатели. От 10 до 21 август делегация на КПИ проведе специална визита, за да провери напредъка по прилагането на отправените препоръки относно отношението, условията и правните гаранции, предоставени на психиатрични пациенти и на настанените в домовете за социални грижи.

БЪЛГАРИЯ

Подобрения: През м. октомври правителството ремонтира сграда, която да се използва като ново място за задържане в Кърджали, ремонтирани бяха тоалетните в центъра за задържане в гр. Пловдив, както и покривите на затворите във Варна, Пловдив, Пазарджик и на центъра за задържане в София.

г. Произволен арест или задържане

Независимо че по Конституция произволният арест и задържане са забранени, имаше сигнали, че в определени моменти полицията е превишила своите правомощия за извършване на арести и задържания. В закона е предвидено правото на всяко лице да оспорва законосъобразността на своя арест или задържане пред съда и като цяло държавата се съобразяваше с тези изисквания.

Процедури при арест и отношение към задържаните лица

Според закона полицията по принцип следва да разполага със заповед за арест преди задържането на дадено лице. Полицията има право да задържи лицето за срок от 24 часа без повдигане на обвинение, като с прокурорско постановление срокът на задържане може да се удължи със 72 часа.

Задържането за срок над удължението от 72 часа се постановява от съда. Законът забранява да се прилага мярка за неотклонение за срок по-дълъг от два месеца спрямо лица, задържани за леки престъпления, без повдигнати обвинения. Задържани лица, обвинени в тежки престъпления, могат да останат с мярка за неотклонение без обвинителен акт до осем месеца, докато заподозрени за престъпления, за които се полага не по-малко от 15 години лишаване от свобода, могат да бъдат задържани без обвинителен акт за срок до 18 месеца. Прокуратурата няма право да извършва арест на военнослужещи без разрешение на министъра на отбраната. Като цяло органите на реда се съобразяваха с тези законови разпоредби.

Законът дава възможност за освобождаване под лична гаранция, подписка и домашен арест, като тези мерки се използваха широко.

Законът дава право на адвокат от момента на задържането. Според разпоредбите задържаните могат да се свържат с адвокат не по-късно от два часа след задържането си, а на адвоката следва да се осигури достъп до задържания в рамките на не повече от 30 минути от пристигането му в полицейското управление. Законът предвижда безвъзмездна правна помощ, осигурена от държавата, за обвиняеми с ниски доходи, които можеха да избират от списък със служебни защитници, акредитирани от адвокатската колегия. Действаше гореща линия с национално покритие, която предоставя безплатни правни консултации по осем часа дневно.

БЪЛГАРИЯ

От БХК съобщиха, че полицията е отказала достъп на адвокати до лицата, задържани в няколко полицейски управления в София по време на антиправителствените протести на 2 септември, с мотив, че те не са арестувани и следователно не им е необходима правна помощ. Омбудсманът започна проверка във 02 РУ-СДВР, в хода на която бяха установени най-малко два случая, при които на задържаните не е бил осигурен незабавен достъп до адвокат. Освен това омбудсманът не е открил протоколи от срещите между задържаните лица и адвокатите, независимо от твърденията на полицейските служители, че адвокатите са направили посещения няколко часа след задържането им.

На 28 май Върховният касационен съд отхвърли молбата на главния прокурор за възобновяване на делото за предсрочно освобождаване на председателя на Българското затворническо сдружение Джок Полфрийман. Главният прокурор оспори решението на Софийския апелативен съд по делото, като обвини съдийския състав в липса на безпристрастност поради предишно сътрудничество с БХК, към който апелативният съд се е обърнал с молба да представи писмено становище относно напредъка при реабилитацията на Полфрийман. Полфрийман поиска преразглеждане на делото и е обжалва заповедта за експулсиране, издадена едновременно с решението за предсрочното му освобождаване.

Произволен арест: Имаше сигнали за произволно задържане. Например, БХК съобщи за получаването на многобройни жалби от мирни участници в антиправителствените протести на 2 септември за това, че същите са били задържани без да са извършили каквито и да е незаконни действия, като след това са държани продължително време в пренаселени килии, без достъп до храна или вода. Действията на полицията по време на протестите през този ден ескалираха, след като една група започна да замеря полицаите с камъни, бомбички и други предмети.

д. Отказ на справедлив публичен процес

Според Конституцията и закона съдебната система е независима, но корупция, неефективност и липса на отчетност продължиха да бъдат широко разпространен проблем. Общественото доверие в съдебната система продължи да бъде ниско поради представата, че магистратите се поддават на политически натиск и не правораздават безпристрастно.

През м. февруари Народното събрание внесе изменения в Закона за съдебната власт, с които се освобождават от отговорност като ответници в

БЪЛГАРИЯ

административно производство съдии, прокурори и разследващи магистрати за извършени от тях служебни действия. НПО разкритикуваха промените, като отбелязаха, че по този начин представителите на съдебната система няма да бъдат отговорни за прояви на дискриминация, които са извършили в служебно качество.

След прекратяването на извънредното положение във връзка с COVID-19 през м. май Висшият съдебен съвет реши, че ще продължи да ограничава открития достъп до заседанията на съда и да позволява в съдебната зала да се явяват само страните по делото и техните адвокати, аргументирайки се с противоепидемични предпазни мерки. Съветът разпореди на служителите на съда за връзки с медиите да използват всички налични методи за предоставяне на информация относно развитието по делото, за да компенсират липсата на открит достъп.

Според правозащитни организации предвидените законови стандарти за осигуряване на справедлив съдебен процес са ниски, което създава предпоставки за нарушаване на процесуалните права на адвокатите и подсъдимите. В интервю за списание “Шпигел” от 7 септември председателят на Върховния касационен съд Лозан Панов каза: “Висшият съдебен съвет е самоуправляващ се орган..., който се състои от политически назначени и контролирани лица. Затова човек може да заключи, че най-важната част от българското правосъдие е под политическо влияние и е корумпирана.”

Съдебен процес

По Конституция и закон се учредява правото на справедлив и открит съдебен процес, като това право беше принципно налагано от независима съдебна система.

Законът приема, че подсъдимите са невинни до доказване на вината им. Подсъдимите имат право да бъдат своевременно и подробно запознати с обвиненията, които им се повдигат. Те имат право на справедлив процес, проведен в разумен срок, но дълги забавяния пречатстваха правораздаването в наказателните производства. Всички съдебни заседания са открити, с изключение на тези по дела, свързани с националната сигурност, застрашаващи обществения морал и засягащи неприкосновеността на непълнолетни подсъдими. Подсъдимите имат право да присъстват на съдебните заседания и имат право да поискат преразглеждане на делото, ако са били осъдени задочно, освен ако в хода на първото производство не са направили опит за избягване на правосъдие.

БЪЛГАРИЯ

Според Конституцията и закона подсъдимите имат право на адвокат, като на лицата, които не могат да си позволят адвокат, се назначава служебен защитник. Задължително е участието на адвокат, когато за твърдяното престъпление се полага наказание от 10 или повече години лишаване от свобода; също така, когато подсъдимото лице е непълнолетно, чуждестранен гражданин или лице с психични или физически увреждания или когато производството се води задочно. Подсъдимите имат право на достатъчно дълги срокове и механизми, за да подготвят своята защита. Те имат право на безплатен превод според необходимостта от момента на повдигане на обвинението до последната обжалвателна инстанция. Подсъдимите имат право на очна ставка със свидетели, преглед на доказателства, както и да призовават свидетели и да предявяват доказателства от своя страна. Подсъдимите не са длъжни да дават показания или да се признаят за виновни. Законът предвижда право на обжалване, което се използваше широко.

Политически затворници и арестанти

Нямаше сигнали за политически затворници и арестанти.

Граждански съдебни процедури и механизми за компенсация

Законът забранява проявата на дискриминация при осигуряването на достъп до заетост, образование, здравеопазване и всички останали права и свободи, предвидени в конституцията и законите на страната. Властите разследваха жалби за дискриминация, решаваха дела и налагаха наказания на нарушителите. Законът дава възможност на физически лица да водят дела за дискриминация пред съда или пред Комисията за защита от дискриминация. Гражданите могат да подават сигнали за нарушаване на човешки права до съдилищата и до Комисията, която може да налага глоби на нарушителите.

След изчерпване на всички национални механизми за съдебно възмездие лицата могат да обжалват решенията, свързани с твърдените нарушения на Европейската конвенция за правата на човека, пред Европейския съд по правата на човека.

Реституиране на собственост

Според Българския хелзинкски комитет властите в България са лишавали ромски семейства от домовете им по политически причини преди избори, позовавайки се на законните си задължения за разрушаване на

БЪЛГАРИЯ

незаконни и опасни постройки, а същевременно не са предоставяли подкрепа на изселените лица и те са останали бездомни.

При все че в държавата няма специално законодателство за възстановяване на собствеността върху имуществото от времето на Холокоста, налице са закони и механизми за удовлетворяване на вещни искове върху недвижима собственост от епохата на комунизма (като това не включва движими вещи), включително искове, подадени от чужди граждани. Тези закони се прилагаха и за претенции, свързани с Холокоста. Всички дела отдавна са приключили.

Докладът на Държавния департамент до Конгреса по Закона за незабавна реституция на имуществото на оцелелите от Холокоста (JUST Act), публикуван на 29 юли 2020 г., е наличен на страницата на Департамента в интернет: <https://www.state.gov/reports/just-act-report-to-congress/>.

е. Своеволно и незаконно вмешателство в личния живот, семейството, дома или кореспонденцията

По конституция и закон такива действия са забранени. През м. март Народното събрание прие Закон за мерките и действията по време на извънредното положение, с който на правоохранителните органи се разрешава достъп до данните за електронния трафик с цел упражняване на контрол върху карантиниранията лица. НПО изразиха безпокойство, че в закона не се предвижда съдебен контрол върху този достъп, нито има гаранции, че той няма да се прилага и спрямо лица, които не са под карантина. Освен това НПО бяха разтревожени, че разпоредбите на закона ще останат в сила и след отмяната на извънредното положение.

Раздел 2. Зачитане на гражданските свободи, включително:

а. Свобода на словото и печата

Конституцията и законът обезпечават свободата на изразяване, включително и свободата на печата, като държавата по принцип зачиташе това право. При все това продължиха да съществуват притеснения, че политически и корпоративен натиск, в съчетание с растяща и непрозрачна концентрация на собствеността върху медиите и мрежите за разпространение, както и държавно регулиране на ресурсите и подкрепата за медиите, сериозно накърняват медийния плурализъм. През м. юли в доклада за медийния плурализъм, изготвен за Европейската комисия от Центъра за медиен плурализъм и свобода на медиите, беше отчетен “особено висок

БЪЛГАРИЯ

риск” за независимостта на обществените медии, корпоративно влияние върху редакционното съдържание и концентрация на собствеността върху медиите.

През м. август НПО “Мрежа за етична журналистика” съобщи, че свободата на пресата в страната е “подложена на атака” от журналистиката на проправителствените таблоиди, която потиска критичните гласове “чрез заплахи срещу финансовото състояние и сигурността”, като често принуждава етичните журналисти към автоцензура с цел да избегнат тормоз и сплашване. През м. октомври представителят на „Репортери без граници“ за ЕС и Балканите заяви, че правителството не проявява воля да промени и подобри медийната среда. Представителят също обвини правителството, че е абдикирало от ангажимента си да защитава медийната свобода.

Според БХК свободата на изразяването е била в “състояние на свободно падане”, белязано от “ожесточен политически натиск върху журналисти и медии” и “укротяване” на обществените медии. Според „Прозрачност без граници“ – България собствеността върху медиите “често е неясна”, като множество медийни канали “са финансово зависими от държавната реклама, което вероятно се отразява на безпристрастността на репортажите им, както и на евентуалната критика, която при други обстоятелства биха отправили към органите на държавната власт.” В доклада на Европейската комисия относно върховенството на закона за 2020 г. се казва: “Разпределението на средствата за държавна реклама изглежда не се извършва въз основа на ясни и недискриминационни критерии.”

Свобода на изразяване: Законът предвижда от една до четири години лишаване от свобода за използване и подбуждане към “реч на омразата“. Законът дава определение на понятието „реч на омразата“ като слово, което подбужда към омраза, дискриминация или насилие, основани на раса, етническа принадлежност, народност, религия, сексуална ориентация, семейно или социално положение или увреждане. НПО твърдяха, че употребата на политически мотивирана реч на омразата, която е била улеснена от присъствието на националистически партии в управлението, се е увеличила през последните години.

Според правозащитния адвокат Михаил Екимджиев разпоредбата на Наказателния кодекс срещу разпространението на невярна информация се използва от прокурорите за потискане на свободното слово и против критиците на правителството. Той се позова на примера с обвиненията срещу председателя на Българския фармацевтичен съюз, Асена Сербезова, от м. април, свързани с публичното ѝ предупреждение за възможен недостиг на лекарства поради пандемията от COVID-19, което според прокуратурата би

БЪЛГАРИЯ

могло да “породи ненужна тревога.” През м. юли софийски прокурор повдигна обвинения на Сербезова с искането съдът да ѝ наложи глоба. През м. септември съдът отхвърли искането с мотивите, че в обвинителния акт са допуснати твърде много процедурни нарушения. В края на м. октомври прокуратурата отново обвини Сербезова и делото беше насрочено за м. декември.

Хората като цяло критикуваха властта без да бъдат репресирани за това. При все това, през м. юли служител на държавното Летище София заяви, че ръководството го е уволнило два дни след като е поискал оставката на министър-председателя в коментар под видеострийм в профила му в социалните мрежи. Отделът по човешки ресурси на дружеството обоснова освобождаването на служителя с “избор на членовете на екипа” от новоназначен ръководител.

Свобода на печатните издания и медии, включително онлайн медии:
Медиите бяха активни и изразяваха широко разнообразие от мнения. Законите, които ограничават “речта на омразата”, се прилагат и към печатните издания. Според годишния доклад за 2020 г. на партньорските организации в Платформата на Съвета на Европа за защита на журналистиката и безопасност на журналистите “собствеността върху медиите е непрозрачна и се характеризира с впримчване на медийния пазар от олигарси, които използват своята медийна власт за упражняване на политическо влияние, както и за отправяне на нападки и очерняне на съперници и критици.” В доклада на ЕС относно върховенството на закона се посочва, че множество медийни канали не спазват закона, който изисква публично оповестяване на собствеността, като на обществото не се предоставя лесен достъп до оповестената информация. Местните и международните организации критикуваха както печатните, така и електронните медии за редакционни пристрастия, липса на прозрачност относно финансирането и собствеността и податливост на политическо влияние и икономически стимули.

Консолидирането на медийната собственост у олигарси обуславяше особената податливост на новинарските канали на политическо влияние за сметка на редакционната политика. Независимите медийни канали бяха подложени на открити нападки от политици на всички нива и на административен и съдебен натиск. Обществено финансирани медии, каквито са Българската национална телевизия и Българското национално радио, станаха мишена на опити за контрол върху редакционната политика посредством политическо влияние върху ръководството.

БЪЛГАРИЯ

Бизнесменът и депутат в Народното събрание Делян Пеевски, който официално притежава пет вестника, неколkokратно използва своя контрол върху каналите за разпространение на печатните издания и постъпленията от реклама, за да осигури положителни публикации за свързани политически фигури и за главния прокурор. Крупният медиен и телекомуникационен оператор “Юнайтед груп” предложи да закупи тези пет вестника от Пеевски, но към края на годината Комисията за защита на конкуренцията все още не беше одобрила сделката.

Насилие и тормоз: В доклад на Съвета на Европа се изтъква, че независимите журналисти и медийни канали редовно са били подлагани на сплашване лично и в интернет. Съобщава се и за все по-неблагоприятната работна среда за журналистите поради “откритата враждебност на политиките на изборни длъжности и упоритите нападки срещу независимите медии чрез административен и съдебен тормоз, както и чрез физически заплахи”.

Като пример за едно от нападенията над журналисти може да се посочи това на 17 март, когато трима маскирани мъже нападат пред дома му известния разследващ журналист и главен редактор на седмичното издание “168 часа” – Слави Ангелов, като го пребиват и му нанасят тежки телесни повреди. На 23 април главният прокурор обяви, че полицията е задържала предполагаемите нападатели – братята Георги и Никола Асенови и Бисер Митов. Освен това главният прокурор заяви, че поръчителите на нападението са “лица, които искат да дестабилизируют държавата, обект са на наказателно преследване и се намират извън границите на страната”. Към м. декември течеше досъдебното производство, а единият от обвиняемите бе на свобода под гаранция.

На 22 май организацията „Репортери без граници“ заяви, че делото за приватизационни измами срещу издателя на “Икономедиа” Иво Прокопиев е пример за “нарастващ политически натиск върху основната независима медийна група” от страна на “политически контролирани органи” и това е в “отговор на журналистически разследвания, които разкриват неприятни истини за случаи на корупция”. От организацията отбелязаха съдебните нередности по делото и това, че главният прокурор упражнява избирателно преследване, като повдига обвинения на Прокопиев, но не и, примерно, на Делян Пеевски - олигарх със спорна репутация, който контролира голям дял от медийните среди.

През м. септември Асоциацията на европейските журналисти осъди “незаконния арест и полицейското насилие над журналиста Димитър

БЪЛГАРИЯ

Кенаров”, докато той отразява антиправителствен протест. Според публикацията на Кенаров в социалните мрежи и свидетелствата на очевидци полицаите са го сграбчили, съборили са го на земята и са го ритали по главата, преди да вземат камерата му и да го оставят с часове да лежи на земята с белезници. По повод на медийно запитване през м. декември Министерството на вътрешните работи отговори, че независимо от видимите наранявания на Кенаров и многобройните свидетелства, вътрешното разследване е стигнало до заключението, че няма данни полицията да е използвала сила срещу Кенаров и разследването беше прекратено.

Цензура или контрол върху съдържанието: Журналисти сигнализираха за редакторски забрани за отразяване на определени лица и теми, както и за налагането на политически гледни точки от страна на корпоративното ръководство с негласната подкрепа на правителството.

В началото на 2019 г. олигархът Кирил Домусчиев придоби най-големия частен медиен оператор в страната – “Нова Броудкастинг Груп”. Няколко уважавани разследващи журналисти и служители бяха уволнени от водещата “Нова телевизия” през м. януари и февруари, докато други напуснаха поради натиск и несъгласие с новите собственици. Те бяха заменени с ръководители и журналисти от “Канал 3” – телевизионен канал, за който се смята, че е обвързан с олигарха и депутат в Народното събрание Делян Пеевски. Според медийни анализатори редакционната политика на “Нова Груп” и свързаните с нея медийни канали е възприела по-изявен проправителствен уклон. Източници от “Нова телевизия” заявиха, че в телевизията е продължил отливът на журналисти и на други професионалисти след първите серии от уволнения на служители, в следствие на разочарование от назначаването на управител и директор на новините от “Канал 3”, които са приближени на Пеевски. Журналисти от “Нова телевизия” казаха, че техни текстове се пренаписват от новите ръководители и не им се дава никаква свобода при отразяването на новините. Смята се, че други журналисти са били изпращани за изпълнение на своите задачи с предварително подготвен материал за репортаж. Журналистите, които напуснаха “Нова телевизия”, заявиха, че си търсят работа в други сектори, тъй като не им е останала каквато и да е надежда, че в страната може да просъществува добра професионална журналистика .

Законодателство за клевета/набедяване: Клеветата е противозаконна и се наказва с глоба и обществено порицание. Според проучването на Асоциацията на европейските журналисти от м. октомври, 49 на сто от журналистите възприемат набедяването като основен способ за тормоз в

БЪЛГАРИЯ

работата им, включително чрез завеждането на съдебни дела по повод на техни публикации.

Свободно използване на Интернет

Нямаше ограничаване или прекъсване на достъпа до интернет или цензура на съдържание в мрежата от страна на държавата. При все това имаше сигнали, че властите са превишили своите правомощия, като са проследявали частни комуникации в интернет и че е рутинна практика на службите за сигурност да извикват на разпит отделни лица във връзка с поведението им в социалните мрежи.

Академична свобода и културни събития

Държавата не ограничаваше академичната свобода и културните събития.

б. Свободно право на мирно събрание и сдружаване

Конституцията и законите обезпечават свободата за мирно събрание и сдружаване и като цяло държавата зачиташе тези права.

Свободно право на мирно събрание

В социалните мрежи бяха споделени множество репортажи и видеоклипове за полицейско насилие по време на антиправителствените протести през месеците юли, август и септември. БХК и омбудсманът заявиха, че са получили многобройни сигнали за “несъразмерна употреба на сила” срещу протестиращи, които не са проявили насилие, включително удари с юмрук, ритници, влачене и побой над хора, оковани в белезници. Омбудсманът отбеляза, че някои от полицейските служители са носели метални боксове, което е незаконно. Във видео, споделено в интернет на 10 юли, се вижда как полицаи сграбчват и поставят белезници на студента по право Евгени Марчев, след което го завличат зад една колона, където четирима полицаи му нанасят побой. Марчев беше приет в болница с травми на главата и гръдния кош и с множество охлузвания по тялото. На 27 юли Министерството на вътрешните работи обяви, че замесените четирима полицаи ще бъдат наказани дисциплинарно за “накърняване на основни граждански права чрез използване на прекомерна физическа сила”, но отказа да сподели повече подробности за естеството на санкциите.

БЪЛГАРИЯ

Двама собственици на търговски дружества – Мариан Колев, собственик на веригата за играчки “Хиполенд”, и Йордан Костадинов – на изба “Загрей”, се оплакаха, че фирмите им са били подложени на пълни проверки от различни органи на властта само два дни след като техни служители са участвали в протестите срещу правителството и главния прокурор на 2 септември в София. Служителите на “Хиполенд” били облечени с тениски с логото на фирмата, докато служителите на “Загрей” са използвали служебен автомобил за превоз до София. Проверките не установиха никакви нарушения, но двамата бизнесмени изразиха своя скептицизъм относно способността на толкова много държавни органи да се координират при проверките и се усъмниха, че това е тормоз. На 12 ноември Комисията за защита на конкуренцията наложи глоба на “Хиполенд” за нелоялна конкуренция.

Свобода на сдружаване:

Властите продължиха да отказват регистрация на македонската активистка група ОМО “Илинден”, на Дружеството на репресираните македонци, жертви на комунистическия терор и на Македонския клуб за етническа толерантност, независимо от постановеното през м. май решение, както и повече от 10 предишни решения на Европейския съд по правата на човека, съгласно които отказите нарушават правото на свобода на сдружаване на групите. На 1 октомври в своя междинна резолюция Комитетът на Съвета на Европа за предотвратяване на изтезанията изрази “дълбока загриженост” във връзка с “формалния подход към законовите изисквания”, прилагани системно от властите, за да се отказва регистрация на Обединената македонска организация “Илинден” и на други подобни сдружения от 2006 г. насам. През м. ноември 2019 г. главният прокурор предприе действия по жалбата на лидера на Вътрешната македонска революционна организация (ВМРО) и Министър на отбраната Красимир Каракачанов относно опит на две сдружения – Гражданско сдружение за защита на основни индивидуални човешки права и “Антични македонци”, да сформират македонско малцинство. Главният прокурор се обърна към съда с молба да разпусне сдруженията, като ги обвини, че преследват политическа програма, която застрашава единството и сигурността на нацията.

в. Свобода на вероизповеданието

БЪЛГАРИЯ

Вж. Доклад за състоянието на свободата на вероизповедание в световен мащаб на Държавния департамент на адрес: <https://www.state.gov/religiousfreedomreport/>.

г. Свобода на движение

Законът предоставя свобода на движение в рамките на страната, пътуване в чужбина, емиграция и завръщане, като държавата принципно зачиташе тези права. По време на извънредното положение от м. март до м. май поради пандемията от COVID-19 правителството ограничи вътрешните пътувания и създаде полицейски пропускателни пунктове, за да наложи изпълнението на заповедите за опазване на общественото здраве. Последвалите заповеди, въвеждащи извънредна епидемична обстановка, не предвиждаха ограничения за пътуване или КПП.

д. Статут и третиране на вътрешно разселени лица

Няма приложение.

е. Закрила на бежанци

Правителството работеше в сътрудничество със Службата на Върховния комисар на ООН за бежанците (ВКБООН) и други хуманитарни организации за предоставяне на закрила и помощ на бежанци, лица, търсещи убежище, лица без гражданство и други подобни категории лица.

Насилие срещу мигранти, бежанци и лица без гражданство: Правозащитни организации продължиха да докладват за широко разпространение на “отблъскване”, насилие, ограбване и унижителни действия срещу мигрантите и търсещите убежище по границата с Турция. През м. декември Министерството на вътрешните работи отчете 11 751 опита за незаконно влизане в страната, в хода на които граничните власти за задържали 426 лица. Според НПО „Граничен мониторинг“ на 28 февруари граничните власти са отблъснали 60 мигранти по границата с Турция, като се посочва пресъобщение на министъра на отбраната, според което “гранична полиция е възпрепятствала и не е допуснала да преминат турската граница две имигрантски групи, по около 30 човека всяка една”. БХК заяви, че правителството е възприело стратегия да “не идентифицира и да не задържа” значителен дял от лицата, търсещи убежище, които влизат в страната, за да

БЪЛГАРИЯ

“избегне отговорностите, които следват от Дъблинския регламент или от двустранните договори за обратно приемане”.

Принудително връщане: Според БХК Дирекция “Миграция” е депортирала лица, търсеци убежище, преди да е приключило производството по предоставяне на статут на бежанец. През м. юли радио “Свободна Европа” съобщи, че министър-председателят и главният прокурор лично са одобрили през 2016 г. депортирането на бизнесмена Абдулла Бююк към Турция с основанието, че документите му за самоличност са били с изтекъл срок. Според радио “Свободна Европа” депортацията е била в отговор на неофициално искане на турското посолство за екстрадирането на Бююк поради подозрения за връзките му с Фетуллах Гюлен. През 2016 г. НПО обвиниха властите в нарушение на съдебна заповед, забраняваща екстрадирането на Бююк, тъй като той е отправил молба за политическо убежище и това е било в нарушение на законовата процедура. На 9 октомври министърът на вътрешните работи докладва пред Народното събрание, че властите са депортирали Бююк съгласно споразумението между Турция и ЕС за обратно приемане, заедно с още 90 други турски граждани през 2016 г., 105 през 2017 г., 70 през 2018 г., 108 през 2019 г. и 58 през 2020 година.

Предоставяне на убежище: Законът предвижда предоставяне на убежище или бежански статут и властите бяха създали система за закрила на бежанците. Президентът може да предоставя убежище на лица, преследвани заради техните убеждения или дейности в защита на международно признати права и свободи. Лица, търсеци убежище, пресекли границата незаконно, подлежат на задържане. БХК изрази загриженост относно прозрачността и обективността на процедурата за определяне на статут на бежанец, като посочи, че директорите на приемателните центрове могат да изменят решението на компетентния служител по случая относно предоставянето на закрила и дори да заменят въпросния служител, без да се мотивират.

Свобода на движение: Законът ограничава движението на лицата, търсеци убежище, в рамките на административния район на приемателния център, в който са настанени. Ограничението важи до приключването на процедурата за признаване на статут.

Достъп до основни услуги: Търсещите убежище имаха достъп до училищно образование, медицински услуги и езикови курсове. Законът дава на кметовете правомощия да подписват споразумения за интеграция с лица, получили бежански статут, в които се посочват услугите, които ще им бъдат

БЪЛГАРИЯ

предоставени: жилищно настаняване, образование, езиково обучение, здравно обслужване, професионална квалификация и помощ при намиране на работа, както и задълженията на компетентните институции. НПО твърдят, че държавата прави непоследователни опити за интеграция на бежанците. Според доклада за страната на платформата “Информационен фонд за убежище” от м. февруари “не се предвиждат, финансират или осигуряват интеграционни дейности за общия брой признати бежанци или лица със статут на закрила.”

Два от приемните центрове в София разполагаха с безопасна зона за деца, търсещи убежище, която предоставя грижи и специализирани услуги денонощно в среда, приспособена към техните нужди.

Трайни решения: Властите приемаха бежанци за презаселване, предлагаха натурализация на бежанците, които пребивават на територията на страната и ги подпомагаха при тяхното доброволно завръщане по домовете им. Към м. ноември властите бяха приели 17 непридружени деца бежанци, преместени от Гърция, като част от ангажимента на страната да приеме 70 непридружени деца, включително 20 от Гърция.

Временна закрила: Министерски съвет може да осигурява временна закрила в случаи на масово навлизане на чужди граждани вследствие на въоръжен конфликт, гражданска война, насилие или повсеместно нарушаване на човешките права в страната им на произход, по решение на Съвета на Европейския съюз. Държавата предоставяше също и хуманитарна закрила на лица, които не удовлетворяват критериите за бежанци, като до м. декември, в рамките на една година, бе предоставила такава на 443 лица.

Раздел 3. Свобода на участие в политическия процес

Според Конституцията и закона гражданите имат възможност да избират правителството си посредством редовни свободни и честни избори с тайно гласуване, въз основа на всеобщо избирателно право.

Избори и политическо участие

Последни избори: Нямахме сигнали за съществени нередности по време на извънредните парламентарни избори през 2017 г. или по време на президентските избори през 2016 година. Повечето политически коментатори, включително мисията за наблюдение към Службата за демократични институции и човешки права (СДИЧП) към Организацията за

БЪЛГАРИЯ

сигурност и сътрудничество в Европа, сметоха, че изборите са били проведени свободно и честно, като отбелязаха, че “някои партии са използвали подстрекателска и ксенофобска реч, най-вече срещу ромите и турците.”

Законът забранява воденето на предизборна политическата агитация на езици, различни от българския. Според СДИПЧ това изискване, както и липсата на официална информация за гласоподавателите на езиците на малцинствата, ограничава възможността им да разбират изборните правила и да участват ефективно в изборния процес. НПО съобщиха, че законите изисквания за адресна регистрация ограничават възможността на ромите, живеещи в незаконни жилища, да получат лични карти, което на свой ред им пречи да се регистрират и да гласуват на избори.

„Прозрачност без граници“ – България съобщи за редица случаи на контролиран вот и организационни нарушения по време на двата тура на местните избори през м. октомври и ноември 2019 г., които “накърняват съществено правата на избирателите и изразяват целенасочено въздействие, което може да промени изборните резултати”.

Политически партии и политическо участие: Законът изисква една политическа партия да има поне 2 500 членове, за да бъде регистрирана официално. Конституцията забранява учредяването на политически партии по религиозен, етнически или расов признак, но забраната изглежда не ограничаваше ролята на някои етнически малцинства в политическия процес, тъй като редица партии представляваха различни етнически групи. НПО нямат право да се ангажират с политическа дейност.

Участие на жените и малцинствата: Няма закони, с които да се ограничава участието на жените и представителите на малцинствата в политическия процес, така че те вземаха участие. Кметските постове в 37 от общо 265 общини, както и 27 на сто от депутатските места в Народното събрание се заемаха от жени. В Народното събрание няма депутати от ромски произход, а ромите не са представени в достатъчна степен и на назначаеми ръководни длъжности на фона на числеността на ромското население. Етнически турци, роми и помаци (потомци на българи славяни, приели исляма по време на Османското владичество) заемаха изборни длъжности в местната власт.

Раздел 4. Корупция във властта и липса на прозрачност в управлението

БЪЛГАРИЯ

Макар законът да предвижда наказания за корупция на длъжностни лица, властите не прилагаха законовите разпоредби ефективно и длъжностни лица от всички сфери на държавното управление участваха безнаказано в корупционни практики. Имаше съобщения за корупция във властта, включително получаване на подкуп, конфликт на интереси, схеми за умишлено длъжностно присвояване, нарушения на обществени поръчки и търговия с влияние.

През м. май Годишният доклад за Европейския семестър определи корупцията като основна пречка пред инвестициите и отбеляза, че “продължават да са налице предизвикателства в борбата с корупцията” и страната “все още не е постигнала убедителни конкретни резултати от наказателни преследвания по дела за корупция по високите етажи”. В доклада от м. септември ЕК отбеляза, че “правната уредба за борба с корупцията е като цяло е налице”, но посочи “сложната и формалистична... система на наказателно-процесуалното право... като пречка пред ефективното разследване и наказателното преследване на корупцията по високите етажи на властта”. Корупция: Главният прокурор отчете пред Народното събрание, че до м. септември прокуратурата е започнала 525 нови разследвания, с което общият брой на делата за корупция става 2 282, като са повдигнати обвинения срещу 283 лица и са произнесени 156 осъдителни присъди. Според годишния доклад на прокуратурата делата за корупция, при които присъдата е лишаване от свобода, са под 5 на сто. През м. юни НПО “Антикорупционен фонд” съобщи, че от общо 40 знакови разследвания срещу бивши министри, заместник-министри, депутати и магистрати, които организацията е проследила през последните пет години, едва три са завършили с осъдителни решения, изразяващи се в две условни присъди и една глоба, седем дела са приключили с оправдателни присъди, пет подлежат на обжалване, а останалите са на неустановен етап.

На 6 юли Специализираният апелативен съд намали присъдата по делото за подкуп срещу бившия кмет на софийския район “Младост” Десислава Иванчева от 20 на осем години затвор и забрана за заемане на висша публична длъжност за период от 20 години. Наказанието за лишаване от свобода на другите двама подсъдими по делото “Иванчева” – Биляна Петрова и Петко Дюлгеров, също бяха намалени, съответно от 15 на седем и от 12 на шест години. Според прокуратурата Иванчева е поискала подкуп в размер на 500 000 евро от строителен инвеститор, като Дюлгеров е играл ролята на посредник, а Петрова е била съучастник.

БЪЛГАРИЯ

През м. септември бяха повдигнати прокурорски обвинения срещу бившия председател на Държавната агенция за българите в чужбина, Петър Харалампиев, и срещу още трима служители на агенцията за получаване на подкупи и търговия с влияние за подпомагане на чужди граждани да се сдобият с български паспорти. Харалампиев и главният секретар на агенцията бяха обвинени и в различни форми на злоупотреба със служебно положение. Към м. декември съдът все още не бе насрочил делото за гледане.

Деклариране на имущество: Законът задължава лицата на висша публична длъжност да подават годишни публични декларации за своето имущество и доходи, както и да обявяват всички обстоятелства, при които биха могли да бъдат обвинени в използване на служебното си положение за лично облагодетелстване. Комисията за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество извършваше проверка и анализ на декларациите на всички висши длъжностни лица освен на магистратите, чиито декларации се проверяваха от Инспектората към Висшия съдебен съвет. На висши държавни служители и магистрати, неподали декларация за имущество и интереси, могат да бъдат налагани глоби. Тази разпоредба се прилагаше.

Раздел 5. Отношение на правителството към разследвания на международни и неправителствени организации по твърдения за нарушения на човешките права

Редица местни и международни правозащитни организации като цяло осъществяваха дейността си без ограничения от властите, като разследваха и публикуваха разкритията си по случаи, свързани с човешките права. Правозащитни наблюдатели съобщаваха за нееднаква степен на съдействие от страна на представители на националната и местните власти.

Някои политически партии, граждански движения и медии отправиха публични нападки и настояваха за закриването на някои НПО, които работят в защита на определени малцинствени групи, тъй като получавали финансиране от чуждестранни донори. През м. февруари правителството сформира Съвет за развитие на гражданското общество, който се оглавява от заместник министър-председател. През м. юни Комисията за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество преустанови действието на съвета. Комисията оспори избора на членове на съвета със съображението, че процедурата не е била достатъчно обществено разгласена и броят на участващите НПО е бил малък, което е

БЪЛГАРИЯ

стеснило кръга на възможните кандидатури и този орган няма представителност. Освен това комисията изрази загриженост, че съветът ще участва в разпределянето на значителен публичен финансов ресурс, което потенциално би довело до конфликт на интереси. НПО отхвърлиха съображенията на комисията и на свой ред я обвиниха в прокарване на политиката срещу неправителствения сектор на партия ВМРО. До м. октомври решението на комисията не беше последвано от реакция на правителството, поради което съветът продължава да не действа.

Както и през предходните години служители на БХК продължиха да съобщават за отправени заплахи и спонтанни словесни нападки от лица, които са ги разпознали.

Държавни институции за защита на правата на човека: Омбудсманът е независим конституционен орган, който се избира от Народното събрание с петгодишен мандат. Омбудсманът разглежда жалбите на граждани във връзка с нарушения на техните права или свободи. Омбудсманът може да изисква информация от властите, да действа като посредник при решаване на спорове, да дава предложения за преустановяване на съществуващи практики, да предоставя информация на прокуратурата и да сезира Конституционния съд с цел отмяна на противоконституционни законови разпоредби.

Комисията за защита от дискриминация е независим специализиран орган за превенция и защита от дискриминация и гарантиране на равни възможности.

Една от постоянните комисии към Народното събрание се занимава с вероизповеданията и правата на човека.

Раздел 6. Дискриминация, обществено насилие и трафик на хора

Жени

Изнасилване и домашно насилие: Законът криминализира изнасилването и властите принципно прилагаха разпоредбите му, когато информация за престъплението бъде доведена до тяхното знание. Присъдите за изнасилване могат да достигнат до 20 години лишаване от свобода. Няма специален състав срещу изнасилване от брачен партньор; властите имаха възможност да преследват този тип изнасилване по общия състав, но рядко се възползваха от нея. Според НПО “Български фонд за жените” сигналите на горещите линии за помощ при домашно насилие са се увеличили с до 50 на сто между месеците април и ноември по време на пандемията от COVID-19.

БЪЛГАРИЯ

Законът предвижда наказание до 10 години лишаване от свобода за престъпления, извършени в контекста на домашно насилие. Законът определя домашното насилие като системно физическо, сексуално или психическо насилие; поставяне под икономическа зависимост; или насилствено ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права на родител или дете, съпруг/съпруга или бивш съпруг/съпруга, между лица, които имат дете или са във фактическо съпругеско съжителство или спрямо настоящ или предишен член на същото домакинство. Законът ограничава кръга на лицата, които имат право да сигнализират за домашно насилие, до жертвата или нейните преки роднини, като изключва приятели или други лица без роднинска връзка. Законът дава на съда правото да налага глоби, да разпорежи ограничителна заповед или принудително извеждане от жилището или да постанови посещение на специализирани програми. Неспазването на ограничителна заповед може да доведе до лишаване от свобода до три години или глоба. Според национално проучване, възложено от Министерството на труда и социалната политика и публикувано през м. февруари, 56 на сто от населението на страната е преживяло домашно насилие.

Като пример на 9 юни Софийски районен съд осъди мъж на една година лишаване от свобода за това, че е нанасял телесни повреди на съпругата си, с която са женени от 15 години. Съдът изслуша свидетелските показания на жертвата, на нейната дъщеря, на съседка и на полицаи, които се отзовали на спешно повикване по време на семейна свада. Жертвата е представила и медицински свидетелства за травми, претърпени при предишни посегателства. Според жертвата е подала жалба след дълги години на насилие само защото е забелязала, че 10-годишният ѝ син започва да копира поведението на баща си.

През м. януари НПО “Център за съзидателно правосъдие” изказа опасения, че законът не предоставя достатъчна закрила на жертвите на домашно насилие. Освен това наличието на решение на Върховния касационен съд, с което се дава право на извършител на домашно насилие да събира наем от пострадалото лице, би могло да обезсърчи жертвите на домашно насилие да настояват за ограничителна заповед. През м. юни омбудсманът разкритикува разпоредбите на закона, с които извършителът се освобождава от наказателна отговорност при нанасяне на средни телесни повреди (напр. счупен зъб) или при по-тежко посегателство, като например умишлено заразяване на партньора с венерическо заболяване, като внесе в Министерство на правосъдието предложение за отмяна на тези разпоредби.

БЪЛГАРИЯ

НПО продължиха да изразяват своята загриженост относно нарастването на броя на случаите, при които жени или момичета биват убити в резултат на домашно насилие. НПО критикуваха властите, че не проследяват случаите на домашно насилие и не поддържат статистика, което според тях е необходимо, за да могат органите да преценят степента на риск и възможността насилието да ескалира до смъртоносна опасност.

През м. юни полицията в София съобщи за 9 смъртни случая при домашно насилие от началото на извънредното положение, свързано с COVID-19 от средата на м. март, освен постъпилите 3 500 сигнала за прояви на битова агресия и издадените от Софийски градски съд 600 ограничителни заповеди. През м. септември, например, мъж от с. Три кладенци запали жена си, докато тя спи. Жената почина в болницата. Според съобщенията в новините преди това мъжът се е опитвал да я удави в язовир. Към м. октомври все още се водеше досъдебно производство и извършителят беше с мярка за неотклонение.

Фондация „Асоциация Анимус“ и други НПО предоставяха краткосрочна закрила и психологическо консултиране на жертви на домашно насилие в 22 кризисни центъра и специализирани услуги в цялата страна. Държавата осигуряваше финансиране за 24-часова гореща телефонна линия, поддържана от НПО, където децата могат да потърсят съвети, информация и подкрепа, както и да подадат сигнали за насилие. Полицията и социалните работници насочваха жертвите на домашно насилие към центровете, поддържани от НПО.

Сексуален тормоз: Законът определя сексуалния тормоз по-скоро като специфична форма на дискриминация, а не като криминално престъпление, въпреки че прокурорите могат да установяват случаи, в които сексуалният тормоз включва и принуда, съчетана със сексуална експлоатация. Ако бъде преследван като принуда, сексуалният тормоз е наказуем с до шест години лишаване от свобода.

Принудителен контрол върху числеността на населението: Няма сигнали за принудителни аборти или насилствена стерилизация от страна на органите на властта.

Дискриминация: Макар законът да дава на жените същите права като на мъжете, жените се натъкнаха на известна дискриминация по отношение на икономическото участие и политическото овластяване. Законът предвижда равни възможности във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот, равен достъп до всички обществени ресурси,

БЪЛГАРИЯ

равностойно третиране, изключване на дискриминацията и насилието въз основа на пола, балансирано представителство на мъжете и жените във всички власти и преодоляване на стереотипите, основани на пола.

През м. март Комитетът на ООН за премахване на дискриминацията срещу жените установи нарастване на броя на “сексистките вербални прояви в публичното пространство, наличието на обществен отпор срещу идеята за равенство на половете и женомразки изявления в медиите, включително и от страна на висши политици.” Комитетът изрази и своята загриженост, че жените, които са обект на дискриминация, имат “ограничен достъп до правосъдие поради ширещ се корупция, социална стигма, недостъпност на съдебната система и наличието на предубеждения, свързани с пола, у служителите на правоохранителните органи.” Комитетът отбеляза още, че жените с увреждания и ромските жени са недостатъчно представени в парламента, на министерски постове, на общински ръководни длъжности и на високи постове във външната политика.”

На 22 декември правителството прие новата десетгодишна Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете, която обхваща пет приоритетни области: равнопоставеност на пазара на труда и равна степен на икономическа независимост; намаляване на разликите по пол в заплащането и доходите; равнопоставеност на жените и мъжете в процесите на вземане на решение; борба с насилието, основано на пола, и защита и подкрепа на жертвите; и преодоляване на стереотипите по пол и на сексизма.

Според Националния статистически институт през 2019 г. средните пенсии на жените са били с 32 на сто по-ниски от тези на мъжете. Към жените е била проявена дискриминация при наемането на работа, на работното място, при достъп до пенсионни придобивки и до пенсиониране (вж. т. 7.г.)

Деца

Регистрация при раждане: Гражданството произтича от родителите на лицето или от това, че то е родено на територията на страната, освен ако същото не придобие чуждестранно гражданство по наследство. Законът изисква регистрация на всички раждания в срок до седем дни.

Образование: По приблизителни данни на Министерството на образованието поради липса на подходящи устройства или достъп до интернет 35 000 деца не са могли да бъдат пълноценно обхванати в учебния процес след като пандемията от COVID-19 принуди училищата да преминат към обучение в електронна среда от средата на м. март. Ромската НПО

БЪЛГАРИЯ

“Амалипе” проведе проучване в 200 училища с преобладаващо ромски ученици и установи, че в една четвърт от тях над 50 на сто от учениците не разполагат с устройства за достъп до съдържание, качено в интернет. В 20 на сто от училищата повечето от учениците не са могли да си позволят абонамент за интернет с по-добро качество. Проучването установи, че 13 на сто от училищата са разположени в квартали, където няма достъп до интернет-комуникации.

Насилие срещу деца: Законът закриля децата от всички видове насилие, включително физическо, психическо и сексуално насилие и експлоатация. Нарушителите се наказват с глоби, освен ако тези актове не съставляват криминално престъпление или друго по-тежко административно нарушение. Насилието срещу деца продължи да бъде проблем.

През м. февруари Държавната агенция за закрила на детето оповести, че поема управлението на Националната телефонна линия за деца от НПО, като поясни, че е готова да бъде оператор на услугата и че обществото предпочита горещата линия да е под контрола на държавата. В открито писмо до министър-председателя 76 НПО изразиха своята тревога, че прехвърлянето ще застраши действието на горещата линия и ще изложи на риск децата и семействата, потърсили помощ. НПО изразиха съмнение, че това решение е породено от “пропагандата, дезинформацията и фалшивите новини за работата на линията”, които са били тиражирани през 2019 г. от други НПО като “Поход за семейството” и “Родители, обединени за децата”, националистически политически партии като ВМРО и “Възраждане” и Светия синод на Българската православна църква в кампанията срещу проекта на правителството за *Национална стратегия за детето 2019-2030*.

През м. юни Националната мрежа за децата издаде своя годишен доклад “Бележник”, в който се заключава, че “Държавата се отказва от развитието на политиките в подкрепа на децата и семействата”.

През м. юли в социалните мрежи беше публикуван клип на 32-годишна жена от Перник, която пребива тригодишната си дъщеря с думите “Понеже баща ти не те обича, не ме обича и мене...” Майката сама е записала клипа, за да “накаже” бащата. Властите настаниха детето в грижа от семеен тип и повдигнаха на майката обвинения за домашно насилие.

Според УНИЦЕФ най-малко една трета от всички ученици поне веднъж са били подложени на насилие или тормоз през учебната година.

Детски, ранни и принудителни бракове: Минималната възраст за встъпване в брак е 18 години. В изключителни случаи лице може да сключи брак на 16 години с разрешение на районен съд. В своите заключителни

БЪЛГАРИЯ

констатации през м. март Комитетът на ООН за премахване на дискриминацията срещу жените изрази загриженост относно “устойчивостта на тенденцията за детски и/или насилствени бракове сред ромските момичета.” НПО критикуваха властите, че разглеждат ранните бракове по-скоро като етнически ромски проблем, отколкото като проблем, свързан с пола, но признаваха, че детските бракове са по-разпространен проблем в ромската общност. До 23 септември съдилищата бяха осъдили 85 пълнолетни лица за фактическо съжителство с момичета под 16-годишна възраст и 11 пълнолетни лица за фактическо съжителство с момичета под 14-годишна възраст, както и 11 родители за подпомагане и съучастие в такива съжителства.

Сексуална експлоатация на деца: Законът прави разграничение между склоняване на деца към проституция, за което се предвиждат от две до осем години лишаване от свобода и глоба, и трафик на деца с цел сексуална експлоатация, за което се предвиждат до десет години лишаване от свобода и глоба. Законът забранява детската порнография и предвижда за нарушителите до шест години лишаване от свобода и глоба. Властите прилагаха закона. Минималната допустима от закона възраст за секс по взаимно съгласие е 14 години. В своя доклад след посещение през м. април 2019 г. Специалният докладчик на ООН по въпросите на продажбата и сексуалната експлоатация на деца констатира, че “сексуалната експлоатация на деца, включително насилие в най-доверения кръг и в домовете за резидентна грижа, е действителна и широко разпространена.” Докладът изтъква липсата на системни и надеждни данни за мащабите на проблема и се позовава на доказателства, събрани от организациите за закрила на детето. В доклада се изтъква и проблема за недостатъчното сътрудничество между различните органи, ангажирани със закрила на детето.

Разселени деца: Към м. ноември 512 непридружени малолетни лица бяха потърсили убежище в страната, което е приблизително същият брой спрямо същия период на 2019 година. Към м. октомври Върховният административен съд разглеждаше делото по жалба на омбудсмана от 2017 г. за установяване на единна съдебна практика по отношение на непридружените деца. Според омбудсмана съдилищата прилагат разнородни стандарти при определянето на това дали децата-мигранти са непридружени и редовно настаняват такива деца в центровете за задържане на нередовни мигранти.

БЪЛГАРИЯ

Деца в институции: Правителството продължи да закрива детски домове за резидентна грижа. Към м. януари оставаха 476 деца, които предстои да бъдат прехвърлени от 19 детски заведения от стария тип към услуги в общността. Според правителството главната цел на реформата е превенция на изоставянето и насърчаването на реинтеграция в семейна среда. Въпреки това НПО изразиха убеждението, че новите центрове за настаняване от семеен тип не обезпечават по-добро качество на живот за децата, като качеството на услугите за подкрепа на семейството остава непроменено.

През м. ноември 2019 г., НПО “Интернационал за правата на хората с увреждания” публикува доклад, който достига до заключението, че реформата за деинституционализация в страната “е заменила една система от големи и стари сиропиталища с нови, по-малки сгради, които все още действат като институции” и въпреки че битовите условия в домовете за групово настаняване са добри, те продължават да бъдат “дехуманизиращи и опасни”. В повечето от цитираните институции са били настанени деца с увреждания и независимо от добрите битови условия (предвид че домовете са наскоро ремонтирани или ново строителство), НПО твърдяха, че доставчиците на услугата (други НПО) изолират обитателите и ги обездвижват, за да избегнат проблеми. Министерството на труда и социалната политика описа констатациите в доклада като “тенденциозни, непредставителни и целящи да омаловажат процеса на деинституционализация”.

Международно отвлечане на деца: Страната е ратифицирала Хагската конвенция от 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца. [Вж. *Годишния доклад на Държавния департамент за международното отвлечане на деца* на <https://www.dhs.gov/press-releases/details?id=123456789>](https://www.dhs.gov/press-releases/details?id=123456789)

Антисемитизъм

Според преброяването от 2011 г. в страната живеят 1 130 евреи, но местни еврейски организации оценяваха реалния им брой на 5 000 до 6 000.

В сайтовете на социалните мрежи, както и в коментари към статии, публикувани в интернет медиите, продължи редовно да се появява антисемитска реторика. Организацията на евреите в България „Шалом“ съобщи за нарастваща тенденция на антисемитска реч в интернет и конспиративни теории в контекста на пандемията от коронавирус, както и периодични прояви на вандализъм на еврейски гробища и паметници. В туристическите райони на страната се предлагаха сувенири с нацистки символи. Според “Шалом” националният координатор за борба с

БЪЛГАРИЯ

антисемитизма и Министерството на вътрешните работи са “реагирали безотказно” на антисемитските инциденти, но слабата нормативна уредба е възпрепятствала налагането на по-строги наказания на нарушителите.

През м. януари вандали разрушиха надгробни паметници и огради на еврейското гробище в Шумен. До м. октомври властите не бяха установили извършителите на деянието. През м. юни вандали в София изрисуваха 56 пречупени кръста на детска площадка и по фасадите на съседните къщи. Властите реагираха бързо и почистиха детската площадка.

През м. февруари Върховният административен съд потвърди забраната на кмета на София Йорданка Фандъкова за провеждането на ежегодния марш, на който се събират екстремисти с десни убеждения от цяла Европа, в памет на Христо Луков, който е бил ръководител на антисемитската/про-нацистка организация „Съюз на българските национални легиони“ през 40-те години на ХХ век. В забраната на кмета се изтъкнаха сериозни опасения, че факелно шествие в центъра на София би нарушило обществения ред; по този начин проявата беше ограничена до полагане на цветя пред паметната плоча на дома на Луков на 22 февруари. Правителството, Министерството на външните работи, Демократична България, Българската социалистическа партия, НПО, международни организации и дипломатически мисии осъдиха шествието. На 10 февруари прокуратурата внесе в Софийския градски съд молба за прекратяване на регистрацията на организатора на шествието – Български национален съюз “Еделвайс”, в която се обявява, че дейността му представлява нарушаване на правата и свободите на гражданите, разпалва расова, национална, етническа и религиозна вражда и хомофобия, разпространява антисемитска пропаганда и подкопава националния интегритет. През м. декември делото все още не беше приключило пред Софийския градски съд.

През м. юни, “Шалом” съобщи за организации като “Възродена България – българско народно единение” и Войнски съюз БНО “Шипка”, които разпространяват пропаганда в интернет с твърдения, че евреите са замесени в пандемията от COVID-19, за да предоставят “смъртоносен псевдоантидот”, което би довело до “масово изстребление на хора”. Властите издадоха предупредителен протокол на ръководителя на “Шипка” Людмила Костадинова, като я информираха, че ще бъде подведена под наказателна отговорност, ако продължава да прави антисемитски изявления.

На 16 декември от Софийския университет беше уволнен Михаил Мирчев, професор на граждански договор, който води лектория по „Социална работа с етно групи“, след като Етичната комисия на университета установи, че лекциите му съдържат негативни етнически стереотипи и очернящи клишета. Решението на университета дойде, след

БЪЛГАРИЯ

като едно студентско общество, “Шалом” и други НПО протестираха срещу това, че лекциите на Мирчев са проводник на расистко, ксенофобско и антисемитско съдържание, като например: “България възможно ли е да стане еврейска държава? Ако те, под един процент, владеят държавата и капитала, медиите и изкуството?” Пред етичната комисия Мирчев пояснил, че думите му са извадени от контекста и отрекъл, че споделя такива възгледи.

Трафик на хора

Вж. Доклад за *трафика на хора* на Държавния департамент на адрес: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Хора с увреждания

Законът закриля правата на лица с физически, психични, интелектуални и сетивни увреждания, включително за достъп до медицинско обслужване, образование, заетост, жилище, обществена инфраструктура, транспорт, спортни и културни прояви, обществени и политически събития, съдебната система и други услуги. Правителството не прилагаше ефективно тези разпоредби и насочваше усилията си предимно към осигуряването на пенсии за инвалидност, социални услуги и институционална грижа. Според НПО деинституционализацията, която се провежда в момента и е планирана да възпроизведе модела на реформата в домовете за деца, се е провалила при реинтегрирането на хората с увреждания в обществото. Вместо това държавата е разпределила бюджетни и европейски средства към грижите в институции.

През м. януари 2019 г. прокуратурата започна разследване срещу членовете на териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК) за измами със средствата на социалната система посредством одобряване на “фалшиви пенсии за инвалидност.” През м. октомври разследването все още продължаваше.

Макар законът да изисква улеснен достъп до обществения транспорт и инфраструктура за хората с увреждания, прилагането му изоставаше при някои нови благоустройствени проекти и при съществуващи сгради. Комисията за защита от дискриминация продължи да провежда своята национална кампания за инспектиране на обществени сгради, доставчици на комунални услуги, телекомуникационни оператори, банки и застрахователни дружества. Обектите, които не отговарят на изискванията на Закона за хората с увреждания, получиха глоби. Според комисията въпреки наличието на принципен консенсус относно проблемите на хората с увреждания,

БЪЛГАРИЯ

осъществяването на решенията е отнело време, а те изпитват трудности не само що се отнася до достъпа им до обществена инфраструктура, но и до заетост, здравно обслужване и образование. Според неформалната група “Алианс за достъпност” хората с увреждания продължават да срещат трудности в обществената среда, тъй като достъпността не се изисква по закон при проектите за благоустройство на обществени терени.

Законът насърчава наемането на работа на хора с увреждания, като се покриват от 30 до 50 на сто от осигурителните разходи на работодателя, както и пълните разходи по адаптиране и оборудване на работните места съобразно нуждите им. Държавата предлагаше 24-месечна програма за субсидиране на работодатели, които вземат на работа лица с трайно увреждане. Законът изисква от фирмите, които имат от 50 до 99 служители, да наемат поне едно лице с трайно увреждане, а в по-големите дружества лицата с трайни увреждания трябва да съставляват не по-малко от 2 на сто от личния състав. Според Националния статистически институт през 2019 г. броят на безработните лица с увреждания е намалял с 4.8 на сто, докато броят на заетите лица с увреждания се е увеличил двойно в сравнение с 2018 година.

Спрямо лицата с психически и физически увреждания имаше широко разпространена стигма и те често бяха настанявани в институции, разположени в отдалечени райони при непосилни условия. Според НПО държавата не предоставя достатъчно медицински грижи на всички лица с умствени увреждания. През м. февруари 2019 г. неправителствената организация Европейска мрежа за независим живот, Центърът за независим живот и фондация “Валидити” внесоха искане, в което се твърди, че замяната на институциите от стария тип с по-малки центрове за услуги в общността ще доведе до “трансинституционализация” и няма да разреши проблема с “дълбоко загнездилата се дискриминация, социално изключване и сегрегация на тези групи”.

Министерството на образованието трансформира повечето от общо 55 специални училища за ученици със специални образователни потребности в центрове за образователна подкрепа, като бяха останали само пет сегрегирани училища с приблизително 500 ученици със сензорни и слухови увреждания. Повечето от останалите почти 18 000 ученици със специални образователни потребности посещаваха общообразователните училища. Учениците, завършили сегрегирани училища, получаваха дипломи, които не им дават право за продължаване на образованието в образователните институции на следващо ниво.

През м. юли фондация „Живот със Синдром на Даун“ внесе петиция до властите със становище, че правилата за медицинско освидетелстване представляват дискриминация срещу децата със синдром на Даун, не отчитат

БЪЛГАРИЯ

техните потребности и правото им на финансово подпомагане, като ограничават правото им на качествен и достоен живот. Разпоредбите предписват на ТЕЛК да определят 50 на сто инвалидност на децата с генетични аномалии до тригодишна възраст и 30 на сто – на децата над три години, което обуславя равнището на подпомагане, на което те имат право, включително финансовите помощи, като ги лишава от допълнителни възможности за физическо и физиологично развитие.

НПО бяха убедени, че полицията и прокуратурата не са достатъчно обучени и нямат умения да се справят с лица с психични увреждания, като често допълнително ги травмират с действията си.

Законът предвижда специални мерки за достъп на хората с увреждания до изборните секции, в това число и мобилни изборни урни, гласуване в изборна секция по тяхно предпочитание и възможност за асистирано гласуване. Според Службата за демократични институции и права на човека на ОССЕ тези мерки “не са достатъчни, за да гарантират равностойното участие, особено за лица с увредено зрение, които не могат да гласуват самостоятелно”.

Представители на национални, расови и етнически малцинства

Обществената нетолерантност срещу малцинствата продължаваше със спорадични прояви на насилие, най-вече спрямо ромите, както и с дискриминация спрямо етническите турци. Те бяха понякога одобрявани или предизвиквани от политици и представители на държавата. Правозащитни организации съобщиха, че расовата дискриминация спрямо ромите е продължила и се е задълбочила по време на извънредното положение, свързано с пандемията от коронавирус. Медите често описваха ромите и други малцинствени групи с дискриминиращ, охулващ и оскърбителен език, акцентирайки върху случаите, при които лица от ромски произход са извършили престъпление. Националистическите партии като Атака и Национален фронт за спасение на България традиционно прибегваха до силни антиромски, антитурски и антисемитски лозунги и риторика. През м. май специалните докладчици на ООН по въпросите на расизма и малцинствата заявиха, че “расовата дискриминация в държавните институции е реална”, като призоваха правителството да спре речта на омразата и националпопулизма, насочени срещу ромите и останалите малцинства.

На 14 май четирима души на възраст между 16 и 20 години нападناха 15-годишния ром Стефан Стефанов близо до училище в Лясковец, докато той вървял към близкия магазин. Стефанов в последствие заяви, че е припаднал

БЪЛГАРИЯ

след първия удар и помни, че се е свестил едва по-късно в парка. Според репортажи в медиите родителите на нападателите са предложили споразумение на семейството на Стефанов, за да оттегли съдебния иск. Към м. октомври полицията все още разследваше случая.

Според НПО по време на кризата, свързана с пандемията от коронавирус, под натиска на ВМРО в управляващата коалиция държавните органи са наложили дискриминиращи мерки спрямо ромските махали, като са поставили полицейски КПП и са ограничили влизането и излизането от тях още преди да са открити случаи на зараза. Местните власти поставиха под карантина най-малко девет ромски махали по време на пандемията, на фона на карантинирането само на три квартала, които не са с ромско население. НПО изтъкнаха, че докато ромските махали са били напълно затворени, което е ограничило достъпа на техните жители до основни услуги като аптеки и супермаркети и е довело до още по-висока безработица, други квартали със същите или по-високи нива на заболяемост от COVID-19 са останали отворени. След като правителството отмени извънредното положение през м. май, ВМРО настоя, че ограниченията за ромските “гета” трябва да продължат.

Според Постоянна ромска конференция местните власти непропорционално са насочвали вниманието си към събарянето на незаконни ромски постройки. НПО многократно сезираха Европейския съд по правата на човека с молба да постанови правителството да замрази събарянето на къщи в ромските махали, докато властите не предоставят подходящо алтернативно жилищно настаняване за бременните, децата, възрастните и болните. През м. август местните власти в Стара Загора събориха 97 незаконни постройки в ромския квартал “Лозница” с намерението да превърнат опразнения терен в борова гора. Обитателите, засегнати от събарянето, споделиха пред журналисти, че са плащали данъци за имотите си и че нямат жилищна алтернатива, но общината е отказала да им продаде терените и да узакони къщите.

Според закона българският език е официалният език на преподаване в системата на държавните училища, но се позволява преподаване и на чужди езици, като се предвижда обучението по български език и литература да се води на български език. Законът разрешава и изучаването на майчиния език. Местните власти и училищни служители съобщиха, че са били инструктирани занятията в началния етап да се провеждат само на български език дори в училища, където майчиният език на над 50 на сто от учениците е турски или ромски. Имаше официално одобрени програми за изучаването на арменски, иврит, ромски и турски език.

БЪЛГАРИЯ

Според Националния статистически институт за втора поредна година средният брой на учениците, изучавали своя майчин език в държавните училища, е спаднал почти с 14 на сто, независимо от увеличението с 22 на сто на ромските ученици, изучаващи своя майчин език. При все това имаше ромски НПО, които твърдяха, че няма ученици, изучаващи ромски език и няма официално одобрени учебници. Съществуват държавни езикови гимназии с профили по английски, испански, немски, иврит, френски и италиански, но не и турски език.

На 14 октомври Кемал Ешреф, регионален координатор на ГЕРБ, чиято съпруга е заместник-областен управител на Шумен, написа във Фейсбук, че тъй като над 50 на сто от населението на Шумен е турско, обучението в училищата в областта трябва да бъде на турски език. Областното ръководство на ГЕРБ се разграничи от изявленията на Ешреф, докато депутатът от опозиционната БСП в Народното събрание Иван Иванов настоя за разследване от прокуратурата, а депутатът от ВМРО Деан Станчев окачестви поста като “скандална провокация, граничеща с национално предателство, тъй като реално това е и открит призив за сепаратизъм”. След враждебната реакция Ешреф публикува извинение на 17 октомври “до всички, които са били обидени или засегнати” от предишния му пост с обяснението, че той се е отнасял до възможността учениците, чийто майчин език е турски, да могат да го изучават като избираем в училищата.

Законът забранява етническата сегрегация в многоетническите училища и детски градини, но допуска сегрегацията на цели училища. Според Европейския център за правата на ромите 30 на сто от всички ромски деца (на фона на 16 на сто пет години по-рано) са били записани в сегрегирани училища, извън общите училища за страната. Според НПО “Амалипе” приблизително 10 на сто от общообразователните училища в страната са етнически сегрегирани. Ромските деца често посещаваха практически сегрегирани училища, където качеството на образованието е занижено. Имаше и случаи на български ученици, напускащи десегрегирани училища, които по този начин отново стават сегрегирани. Ромски НПО съобщи, че много училища в страната са отказали да записват ромски ученици. През м. март Районният съд в Благоевград потвърди санкцията на Комисията за защита от дискриминация, наложена на директорка на местно училище за расова сегрегация и етническа дискриминация. През 2018 г. директорката отказа да запише нови ромски ученици с мотива, че училището е станало сегрегирано и тя иска да обърне тази тенденция.

Министерството на образованието предоставяше финансова подкрепа на общини, които прилагаха политики за десегрегация и превенция на сегрегацията в образованието.

БЪЛГАРИЯ

Според НПО “Тръст за социална алтернатива”, средната продължителност на живота в ромската общност е с 10 години по-ниска, а детската смъртност е два пъти по-висока от тази при останалото население. Освен това една трета от мъжете роми и две трети от жените на възраст между 45 и 60 години имат увреждане. Здравни медиатори оказваха помощ, за да се подобри достъпа на ромите и на другите маргинализирани общности до здравеопазване; в Националната мрежа на здравните медиатори работят 245 медиатори в 130 общини.

Според БХК ромските жени рутинно са били сегрегирани в родилните отделения на болниците. Ромски НПО заявиха, че някои общини са налагали дискриминационни изисквания за достъп до услуги с цел да ограничат достъпа на ромски жени до тях. Например, програмата за асистирана репродукция във Велико Търново и еднократната помощ за раждане в Свиленград изискват майките да имат завършено средно образование.

НПО подчертаха нарастващо използване на език на омразата като цяло и ръст на престъпленията от омраза. През м. септември Комисията за защита от дискриминация започна разследване по публикации в социалните медии, свързани с надписи на плувния басейн в хотел “Хевън” в Слънчев бряг, гласящи “Обществен плуven басейн само за бели” и “Животът на белите има значение”. Собственикът на хотела Георги Славов отрече съществуването на надписите пред местните медии, но и изрази съжаление, че не е сложил такива, защото можело “да има хотели само за джендъри, за с деца, за без деца, само за гейове, пък да няма само за бели?”

Прояви на насилие, криминализиране и други актове на грубо отношение въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност

Законът забранява дискриминацията въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност, но властите не прилагаха ефективно тази забрана. Няма нормативна база за защита срещу престъпления от омраза, извършени въз основа на сексуалната ориентация и половата идентичност. Продължаваше обществената нетърпимост спрямо лесбийки, гей, бисексуални и транссексуални и интерсекс (ЛГБТИ) лица.

Постъпваха съобщения за насилие срещу ЛГБТИ лица. Имаше репортажи за група от около 30 тийнейджъри, поставили си за цел “почистването” от гейове и лесбийки, които на 27 септември нападали в градската градина в Пловдив момичета и момчета, считани от тях за гейове и лесбийки, като ги замеряли с яйца, брашно, биели ги с юмруци и крещели хомофобски обиди. Клипове от инцидента се появиха в социалните мрежи.

БЪЛГАРИЯ

Към м. октомври полицията беше разкрила нападателите и имената им бяха подадени на местния инспекторат по образование за консултации с училищни психолози. Полицията разследва случая чрез събиране на доказателства, преглед на видеоматериали и разпит на свидетели. Полицаяте предотвратиха възникването на подобни инциденти в Бургас и София, след предупреждения от НПО, че нападенията се организират във Фейсбук. НПО на ЛГБТИ-общността изрази своята тревога, че властите подценяват хомофобската заплаха предвидслабата охрана, осигурена от полицията за планирана демонстрация за правата на ЛГБТИ-хоратана 10 октомври в Пловдив. Това даде възможност на група от контрапротестиращи да заобиколи ЛГБТИ активистите и да блокира пътя на шествието в продължение на почти час. Графити със заплахи се появиха върху фасадите на сградите на местоработата на единия от организаторите на проявата в Пловдив, както и на жилището на друг местен ЛГБТИ активист.

Според ЛГБТИ организации съдилищата са отказвали на партньори от същия пол правото на защита от домашно насилие, тъй като законът приема, че “съпружески” се отнася единствено до семейни лица, които по закон не могат да бъдат от един и същи пол. Комисията за защита от дискриминация съобщи, че се завеждат много малко дела – две до м. октомври – свързани със сексуалната ориентация. През м. май Върховният административен съд отмени решение на Комисията за защита от дискриминация, с което тя отхвърля жалба от 2019 г. за хомофобски заплахи и обиди във Фейсбук срещу изложбата “Балканска гордост” в Пловдив. Съдът постанови, че Комисията не е влязла в пълните си правомощия, като не е поискала правоохранителните органи да установят авторите на обидните публикации и вместо това е приела “оправданието” на вътрешното министерство, че няма възможност да събира данни за потребителските профили, защото Фейсбук е собственост на чуждестранна компания.

През м. май Агенцията на ЕС за основните права съобщи, че почти 30 на сто от ЛГБТИ лицата са ставали жертва на дискриминация на работното място. Освен това почти 40 на сто от ЛГБТИ лицата, дискриминирани на работното място, не са съобшили за това поради страх, че полицията също ще прояви дискриминация към тях заради половата им идентичност. Според проучване на НПО “Сингъл степ” и “Билитис” от м. март 83 на сто от ЛГБТИ учениците са били обект на хомофобски обиди, 70 на сто са били жертва на тормоз, 34 на сто са били малтретирани физически и 19 на сто са били нападани, като 50 на сто изобщо не са съобшили за инцидентите. Според доклад на Международната асоциация на лесбийките, гейовете, бисексуалните, транссексуалните и интерсексуалните, публикуван през м.

БЪЛГАРИЯ

февруари, случаите на публично използване на хомофобска реч от служители на властта са се увеличили.

НПО заявиха, че хора, за които се подозира, че са хомосексуални, биват уволнявани, като същите не са склонни да търсят правата си в съда от страх да не бъдат разпознати като представители на ЛГБТИ общността. Много здравни специалисти приемаха принадлежността към ЛГБТИ общността за болестно състояние. Всеобщото заклеймяване, свързано със сексуалната ориентация и половата идентичност, често ставаше причина да се отказват здравни услуги, особено на транссексуални лица. НПО недоволстваха, че повечето политически партии в Народното събрание, министрите в кабинета и общинските власти нямат желание за диалог относно предизвикателствата, пред които са изправени ЛГБТИ хората, и свързаните с тях политики.

НПО настойчиво призоваха правителството да бъдат преустановени терапиите за нормализиране на интерсексуални деца, които се финансират от Националната здравно-осигурителна каса със съгласието на родителите.

През м. юни Софийски градски съд отмени решението на Софийския районен съд за налагане на глоба на двойка и обществено порицание по повод на жалба до полицията, оклеветяваща брата на съпруга, който е полицай, че е гей. Софийски градски съд намери, че съдът, който е гледал делото, е нарушил личната неприкосновеност на тъжителя, като е приел доказателства и е назначил експертиза за сексуалната му ориентация. Освен това съдът намери, че възгледите на ответниците относно “хомосексуалността или трансполовостта имат значение само за тях самите” и техните “дискриминационни предразсъдъци не могат да превърнат определена сексуална ориентация и нейната външна изява в позорни”.

На 5 август вандали унищожиха плакати от изложба под надслов “*Заедно е супер*”, открита няколко часа преди това на Моста на влюбените в София като част от Летния фестивал за равни права. Плакатите представяха снимки на представители на ЛГБТИ общността, глухи хора и роми и даваха информация за техните общности и дискриминацията срещу тях. Нямаше ответна реакция от страна на властите.

Социална стигма във връзка с ХИВ и СПИН

Съгласно отчетеното в националната програма на правителството за контрол и превенция на ХИВ и на болести, предавани по полов път, „въпреки огромния медицински напредък в лечението на ХИВ, много малко е постигнато за преодоляване на стигмата и дискриминацията [по отношение на ХИВ]. Отрицателните обществени нагласи оказват силно въздействие върху хората с ХИВ/СПИН.” Според Националния център по заразни и

БЪЛГАРИЯ

паразитни болести към Министерството на здравеопазването е било налице средно четиригодишно закъснение при диагностицирането на лица с ХИВ, които са били разколебани да се изследват поради заклеймяващото отношение, наблюдавано и сред лекарската общност. В свое интервю през м. юли изпълнителният директор на Националната пациентска организация, Александър Миланов, заяви, че “пациентите с ХИВ са невидими” и не могат да отстояват правата си поради страх от заклеймяване и дискриминация, ако афишират себе си. Според Българското дружество по инфекциозни болести хирурзите и интензивните отделения често са отказвали лечение на пациенти с ХИВ, независимо че заболяването им е било под контрол, а стигмата от страна на лекарската общност като цяло е била дори още по-силна. НПО съобщи, че всеобщото заклеймяване, свързано със сексуалната ориентация и половата идентичност, често е ставало причина да се отказват здравни услуги на лица, живеещи с вируса на ХИВ или СПИН.

Според проучване на общественото мнение от 2019 г. 90 на сто от анкетираните не биха живели с лица, които са позитивни за ХИВ/СПИН, 75 на сто не биха поддържали приятелство с такива хора, 60 на сто не биха работили с такива хора и 50 на сто се страхуват да общуват с такива лица.

Други форми на обществено насилие и дискриминация

НПО обвиниха здравния министър в дискриминация по възрастов признак, като група юристи оспори в съда неговата заповед от 13 май, с която се изисква задължително изолитане и хоспитализация на пациенти с COVID-19 над 60 години. На 19 май министърът измени заповедта и премахна въпросната разпоредба.

Раздел 7. Права на работещите

а. Свобода на сдружаване и право на колективно трудово договаряне

Законът дава на работещите правото да образуват и членуват в независими профсъюзи, да се договарят колективно и да провеждат законни стачки. Законът забранява антисиндикалната дискриминация, дава на работещите възможността да получат до шест месечни работни заплати като обезщетение за незаконно уволнение и урежда правото на служителя да иска връщане на работа при такова уволнение. При подозрения за дискриминация въз основа на синдикално членство работещите могат да подават жалби пред Комисията за защита от дискриминация. Според Конфедерацията на

БЪЛГАРИЯ

независимите синдикати в България, независимо от конституционното признаване на правото на мирно сдружаване, законът не предвижда такава възможност, което възпрепятства страните в спора да търсят обезщетение в административния съд.

Налице са някои ограничения на тези права. Законът забранява на служителите в системата на МВР и съдебната власт да членуват в национални синдикални федерации. Когато работодатели и профсъюзи постигнат колективно споразумение на отраслово ниво, те трябва да получат съгласието на министъра на труда, за да важи то за всички предприятия в отрасъла. Законът не дава на повечето държавни служители право на колективно договаряне. Законът забранява на служителите на министерствата на отбраната и на вътрешните работи, на Държавна агенция „Разузнаване“, на Националната служба за охрана, съдилищата, прокуратурата и следствието да стачкуват. Тези служители имат възможност да завеждат дела срещу държавата като обезпечаване на процедурна гаранция в защита своите права.

По закон останалите държавни служители имат право на стачка, с изключение на онези от тях, които заемат висши ръководни длъжности, но само в случаите, когато най-малко 50 на сто от работещите подкрепят стачката. Освен това законът ограничава възможността на транспортните работници да организират свои административни действия и да формулират собствени програми. Профсъюзите твърдят, че законовите ограничения върху правото на стачка и липсата на наказателна отговорност за работодатели, които нарушават правото на своите работници на сдружаване, са в противоречие с конституцията.

Властите не винаги уважаваха свободата на сдружаване и правото на колективно договаряне. Профсъюзите продължаваха да съобщават за случаи на работодатели, които са възпрепятствали и подлагали на тормоз и сплашване свои служители, включително и чрез преместване, уволнение и понижение в длъжност на синдикални лидери и членове. В допълнение, профсъюзите твърдят, че някои работодатели възпрепятстват преговорите, отказват да участват в трудовото договаряне добросъвестно или не изпълняват договорите. През м. септември Районният съд в Русе потвърди решението на инспекцията по труда за наказание на местната фирма „Данини“, която през м. март започна масови съкращения във връзка с пандемията от COVID-19 без предварителни консултации с представителите на профсъюзите и на служителите, както се изисква по закон, и без да е положила каквито и да е усилия да постигне с тях споразумение, с което да се намалят или облекчат последствията от съкращенията.

БЪЛГАРИЯ

През м. юни от болница “Св. София” в София беше уволнена сестра Мая Илиева – председател на Синдиката на българските медицински специалисти, която застана начело на поредица от протести срещу ниското заплащане и тежките условия на работа. Тя беше уволнена при сходни обстоятелства и от МБАЛ „Токуда“ в София през м. август 2019 година. През м. август Синдикатът на българските медицински специалисти изгради палатков лагер в знак на протест пред Министерството на здравеопазването, като обвини властите, че оставят медицинските специалисти, които не са лекари или стоматолози, извън актуалния Национален рамков договор за медицинските дейности.

Правителството не прилагаше ефективно трудовото право, а наказанията за нарушения не бяха съпоставими с тези по други нормативни актове, свързани с нарушаване на гражданските права. При наказания за дискриминация се налагат по-ниски глоби, отколкото при наказания за нарушение на трудовото право. Законът не предоставя ефективна защита срещу намеса на работодатели в синдикалната дейност.

Съдебните и административните процедури бяха адекватен способ за уреждане на искове. Конфедерацията на независимите синдикати в България съобщи за работодатели, които са нарушавали закона и подкопавали колективното договаряне, като са допускали работници, които не са били синдикални членове, да се възползват от условията на колективните договори.

б. Забрана на насилствен или принудителен труд

Имаше сигнали за семейства или престъпни организации, принуждаващи деца към насилствен труд (вж. раздел 7.в). Националната комисия за борба с трафика на хора съобщи за нараснал брой на постъпилите жалби за трудова експлоатация. Комисията отдаде това на нарасналия брой хора, които са загубили работата си поради кризата със заразата от коронавирус и са били по-непредпазливи, когато са приемали предложения за работа. Според Агенцията на ЕС за основните права „деца и възрастни с увреждания биват насилствено изпращани на улицата за просия и дребни кражби“. Към м. октомври, властите отчетоха 26 случая на трафик на лица с цел трудова експлоатация, което е значително намаление спрямо същия период на 2019 година.

Вж. Доклад за трафика на хора на Държавния департамент на адрес: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

БЪЛГАРИЯ

в. Забрана на детския труд и минимална възраст за наемане на работа

Законът определя минималната възраст за наемане на работа на 16 години, а за опасен труд – на 18 години. За да наемат на работа деца под 18-годишна възраст, работодателите трябва да получат разрешение от Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда“. Работодателите могат да наемат деца под 16-годишна възраст със специално разрешение за лека работа, която не е опасна или вредна за развитието на детето и не пречи на неговото образование или подготовка.

Наемането на деца без разрешително за работа е престъпление, но не представлява тежко престъпление и се наказва с глоба и до една година лишаване от свобода. При все това наказанията за най-тежките форми на детски труд са съпоставими с тези за останалите тежки престъпления. Главна инспекция по труда като цяло беше ефективна в извършването на проверки за условията на труд във всички фирми, кандидатстващи и получили разрешение за наемане на деца, както и при налагане на санкции по отношение на детския труд във формалния сектор. Инспекцията отчете 50 на сто намаление на законната детска заетост. През 2019 г. Инспекцията разкри 236 случая на наемане на деца без разрешително, което е двукратно увеличение в сравнение с 2018 година.

Властите продължиха да изпълняват програми за премахване на най-тежките форми на детски труд, провеждаха образователни кампании и се намесваха с цел закрила, извеждане, рехабилитация и реинтеграция на деца, въввлечени в най-тежките форми на детски труд.

НПО продължиха да съобщават за експлоатация на деца в някои отрасли (особено в малки семейни магазини, текстилното производство, ресторанти, строителство и продажби на периодични издания), както и от организираната престъпност – най-вече за проституция, джебчийство и разпространение на наркотици. Децата, които живеят в условия на уязвимост, и най-вече ромските деца, бяха потенциални жертви на вреден труд и експлоатация в неформалната икономика и преди всичко в земеделието, строителството и домашния труд.

г. Дискриминация във връзка със заетостта и професиите

При наемане на работа и избор на професионално поприще законът забранява дискриминацията въз основа на националност, етническа принадлежност, пол, сексуална ориентация, раса, цвят на кожата, възраст, социален произход, език, политически и религиозни убеждения, членство в

БЪЛГАРИЯ

синдикати и граждански организации, семейно положение и умствени или физически увреждания. Макар че властите в повечето случаи прилагаха закона ефективно, при наемане на работа и избор на професия във всички сектори на икономиката се наблюдаваха случаи на дискриминация въз основа на пол, сексуална ориентация, увреждане и малцинствена принадлежност. Комисията за защита от дискриминация съобщи, че през годината е получила многобройни жалби, свързани с наемането на работа на лица с увреждания, като се позова на примери, при които работодателите са създавали враждебна и застрашаваща среда за даден служител с увреждане или умишлено са създавали препятствия за придвижване, за да принудят служителя да напусне.

Властите финансираха програми за насърчаване на работодателите да преодолеят стереотипите и предразсъдъците при наемането на работа на представители на групи в неравностойно положение като например хора с увреждания.

Законът изисква Министерството на вътрешните работи, ДАНС и Държавната агенция “Технически операции” да заделят по един процент от административните си длъжности за хора с увреждания. Прилагането на това изискване обаче беше незадоволително и агенциите не бяха мотивирани да наемат лица с увреждания, като се аргументираха с недостъпната инфраструктура, с липсата на достатъчно средства за преустройство на работните места и с ниската квалификация на кандидатите. Центърът за независим живот и други НПО критикуваха системата за оценяване на хора с увреждания затова, че ги освидетелства въз основа на степента на увреждане и така на практика лишава от възможност за намиране на работа мнозина от тях, които са в състояние да работят.

Законът предвижда равно заплащане за еднакъв труд. През м. юли Министерският съвет отчете, че мъжете получават заплащане с 12.5 на сто по-високо от това на жените за работа на една и съща длъжност. Според Комисията за защита от дискриминация мъжете с добре платена работа са били два пъти повече от жените, като срещу жените по-често е била проявявана дискриминация на работното място. В резултат на разликата в заплащането между двата пола, по данни от Националния осигурителен институт жените са получавали с 32 на сто по-ниски пенсии. Жените продължиха да бъдат обект на дискриминация при достъп до пенсионни придобивки и пенсиониране. Възрастта, на която жените и мъжете добиват право на пълна или частична пенсия, не бе една и съща, също както законно установената пенсионна възраст.

Малцинствената дискриминация на работното място продължаваше да представлява проблем. Намирането на работа ставаше все по-трудно за

БЪЛГАРИЯ

ромите, поради всеобщото недоверие към тях, в комбинация с ниското им средно ниво на образование. По данни на Националния статистически институт, 64.8 на сто от ромите са живеят в бедност, в съпоставка с 31.6 на сто от турците и 16.7 на сто от етническите българи.

д. Приемливи условия на труд

Законът определя минималната заплата за страната във всички сектори на икономиката, която е по-висока от официално обявения от правителството праг на бедността. Профсъюзите критикуваха правителството, че е изменило методиката за определяне на официалния праг на бедността с цел да се запази фискалната стабилност на държавния бюджет, но с цената на издръжката на уязвимите граждани. Според НПО предоставянето на правомощия на министъра на социалната политика да определя официалния праг на бедността, вместо той да се изчислява според макроикономически фактори, крие риск от намаляване на кръга на лицата, ползващи се с правото на определено социално подпомагане и би могло да се използва с политически цели. През м. юли Конфедерацията на независимите синдикати в България отчете, че 67 на сто от домакинствата живеят под прага на гарантираните средства за издръжка и 28.5 на сто са под прага на бедността.

През 2019 г. Главна инспекция по труда отчете, че случаите на неизплатени заплати са се увеличили с един процент в сравнение с предходната година. Инспекцията твърдеше, че нейните правомощия да образува производство по несъстоятелност срещу работодатели, задължнели с плащания за повече от два месеца спрямо поне една трета от работниците за три години, са допринесли за ефективното прилагане на правомерното изплащане на заплатите. По време на извънредното положение заради пандемията от коронавирус през първата половина на годината, инспекторите по труда успяха да задължат работодатели да заплатят 2.5 млн. лв. от общо установените неплатени заплати в размер на 4.5 млн. лв.

Законът забранява прекомерния задължителен труд и полагането на извънреден труд от деца под 18 години и бременни жени. Лица с увреждания, жени с деца под шестгодишна възраст и лица, които продължават да учат или следват, могат да работят извънредно по искане на работодателя, само след като е поискано писменото им съгласие. Конфедерацията на независимите синдикати в България заяви, че работодателите във все по-голяма степен “не зачитат работното и свободното време на работниците”. Конфедерацията разкритикува законите разпоредби за изчисляване на сумираното работно време, като отбеляза, че така се дава възможност на работодателите да злоупотребяват с изискванията за извънреден труд и, съответно, да наемат

БЪЛГАРИЯ

по-малко работници. През м. декември Народното събрание прие изменения, с които се разрешава годишно увеличение на допустимия извънреден труд в колективния договор от 150 на 300 часа.

Национална програма за безопасност и здраве при работа, чиито стандарти са установени в закона, дава на служителите право на здравословни и безопасни условия на труд.

Министерството на труда и социалната политика отговаря за спазването на изискванията за минимална работна заплата и стандартна работна седмица. Правителството не прилагаше ефективно нормативните разпоредби за минимална заплата и извънреден труд. Наказанията за нарушения бяха съпоставими с тези за други сходни нарушения. Броят на инспекторите по труда не беше достатъчен, за да се осигури пълна спазване на разпоредбите.

Правителството приема ежегодно актуализирана програма по безопасност и здраве при работа, която набелязва целите и приоритетите в тези области. Главна инспекция по труда, която има 28 регионални служби, отговаря за текущото наблюдение и спазването на изискванията за безопасност и здраве на работното място. От всички установени от инспекторите нарушения 51,8 на сто бяха свързани с изискванията за здравословни и безопасни условия на труд. Според агенцията дейността ѝ през последните няколко години е довела до нарастване на степента на спазване на законовите изисквания при 98 на сто от проверените дружества. Наказанията за нарушения бяха съпоставими с тези в други сходни области на законодателството. Инспекторите разполагаха с правомощия да извършват внезапни проверки и да налагат санкции.

Правната закрила и проверките на властите не обхващаха неофициално наетите работещи в сивата икономика, които според Националния статистически институт са съставлявали 21 на сто от БВП на страната за 2019 година. През м. септември Конфедерацията на независимите синдикати в България заяви, че очаква дялът на сивата икономика да нарасне в резултат на пандемията от коронавирус. По време на двумесечното извънредно положение законът разрешаваше на работодателите да възлагат работа чрез средства за електронна комуникация и работа от вкъщи, както и да принуждават работниците да използват половината от натрупания си годишен отпуск. Със закон беше отменена и забраната за извънреден труд за работници и служаци, които подпомагат системата на здравеопазването и полицията.

Условията в някои отрасли като строителството, рудодобива, химическата промишленост и транспорта продължиха да бъдат опасни за работниците. Броят на трудовите злополуки, регистрирани през първите шест

БЪЛГАРИЯ

месеца на годината, намаля почти с 19 на сто спрямо същия период на предходната година. Най-честата причина за тях бяха нарушения на изискванията за безопасност при работа с наземен транспорт. Властите строго прилагаха законовите разпоредби, по силата на които предприятията бяха задължени да извършват оценка на риска за здравето и безопасността на работното място и да предприемат мерки за премахване или намаляване на установените рискове. Приблизително 95 на сто от проверените през 2019 г. предприятия бяха направили такава оценка на риска, като 98 на сто от тях разполагаха с програми за премахване на установените рискове.

Отчетени бяха 55 смъртни случая при трудови злополуки към м. октомври, предимно в строителството и транспортния сектор, което е почти съпоставимо с 50-те смъртни случая, отчетени от м- януари до м. септември 2019 година.